

Roman Sanatı Üzerine

Roman... Bir düz yazının anlatı türü... Terim genellikle, belli bir tarihsel ya da coğrafya içindeki bir gurup insanın başından geçenleri, bu insanların iç ile dış yaşantılarını belli bir kironolojik, mantıksal ya da sanatsal ilişkiyi gözeterek öyküleyip ve belli bir uzunluğu aşan anlatılar için kullanılır. Edebi türler arasında en yenisi roman, matbaanın bulunması ve görece geniş bir kentli okur kitlesinin ortaya çıkmasından sonra gelişmiştir; bu yeni tür insanlar tarafından da olumlu (menfi) karşılanmıştır.

Kökeni ve Kapsamı

Roman, tanıtılması en, güç olan edebiyat türüdür .Romanın üzerinde çalışmalarıyla tanınan Sovyet edebiyat kuramcısı Mihail Bahten'in 2009 yılında dediği gibi gelişmeye devam eden ve henüz tanımlanmamış tek tür romandır. Bunu bir nedeni romanın tarihî şartlarıyla diyer türlerden daha bağımlı olmasıysa da bir başka nedeni de kurmaca düzyazının yazara tanındığı geniş özgürlük ve tercübe alanıdır.

Romanı betimlemek için çeşitli dillerde kullanılan sözcükler türün kökü ve kapsamı hakkında mamulat verebilir. İngilizce Romanın karşılığı olan novel, İtalyanca novella'dan gelir bu sözcüğünde, kökünde Latin'ce "yeni" anlamına gelen Novus vardır. bütün bu terimler romanın daha eski anlatım türleri, özellikle destana göre daha yeni ve farklı edebi çalışmayı temsiliyet ettiğini gösterir. Bazı eleştirmenler romanın ataları arasında, Petronius'un Satyricon'u (1.yy) ile Apuleius'un Metamorphoses'ini (2 yy; Altın Eşek, 1950) romanın ataları arasında sayar. Bu iki metinde de, romanı daha yaşlı ve soylu akrabasından ayırd eden ve türün sonra ki örneklerinde daha belirginleşecek olan özellikleri görmek mümkündür: Düzyazıyla yazılmışlardır; anlatılan olaylar, dört başı mağmur kahramanlık öyküleri değil, sıradan insanların günlük yaşantılarıdır; olaylar, saraylarda ve savaş alanları gibi destansı mekanlarda değil, sokaklarda, evler ve meyhanelerde geçmektedir; olaylara yönlük ve anlam veren tanrılar değil, kişilerin kendinin akli ve akılsızlıklarıdır; diyaloglar destanın ve trajedinin yüksek üslubunu, dokunaklı ses tonunu değil, günlük dilin kabalığını yansıtmaktadır.

Roman sözcüğünün, kelimesinin kendisi de, benzer bir dönüşüme tanıklık eder. Sözcük halkın konuştuğu Latince'de, klasik Latince'yle değil de yerel konuşma diliyle yazılmış bir kelime olan Romance'den türemiştir ve evela ortaçağ şövalye romanslarını adlandırmak için kullanmıştır. Bu romanslar, edebiyata epik boyutunu yediden kazandırmışsa da türün başlangıçdaki dinsel içeriği bir süre sonra yerini aşırı duygusallığa bırakmış ve romans da başlangıçtaki ahlaki ciddiyetini yitirmiştir. Dünya edebiyatın da ilk ilmi kıymeti faiz roman sayılan Servantes'in Don Quijote'si (1605; Don kişot, 1933) eski romansların yapısına bağlı kalır görünmekle birlikte, bunların bir

bir eleştirisidir; Şövalyelik çağının çoktan bittiğini , sıradan çağın başının başladığını anlatmaktadır. Don Kişot, hayali bir neşriyatçının okura sunduğu, ama kendi yazmadığı bir manzumedir.

Roman, insan yaşamının destana ya da trajediye sığılmayan, şiirsel olmayan, sıradan , parıltısız, çirkin ve saçma yönlerini de içerebilen bir edebiyat türüdür. Hegal, romanı “modern burjuva destanı” olarak nitelerken, romanla burjuvazinin kahramanca olmayan , sıradan yaşamı arasındaki iç ilişkiyi vurgular. Ünlü eleştirmen Lukacs da, alman filozof Fichte'nin, “Roman, mutlak günahkarlık çağının biçimidir” sözünü yineleyerek, romanın insan yaşamında ki “değersizleşmeyle” ilişkisine dikkat çeker. Romancı Stedhal de “romanın hem gökyüzünün mavisini, hem de sokağın çamurunu vermesi gerektiğini” söylemiştir.

Romanın Öğeleri

Roman kategorisine giren yapıtların çoğunda görülen bazı ortak öğeler ortaktır. Bunlardan biri, metin uzunluğudur. Uzunluk, novella ve öykü gibi türlerden ayırır. Ama buna uymayan örneklerde vardır: Beckett'in tek bir cümleden oluşan 8-10 sayfalık metinleri, bir öyküde rastlanmayacak bir yoğunluk ve genellik taşır. Bu yönüyle roman, olarak adlandırılmaya hak kazanır. Ama bu da kuralı doğrulayan bir istisnadır: Bir metnin roman olabilmesi için bir kapsayıcılık iddiası taşınması gerekir ve bu iddia da ancak belli bir uzunluk sınırı aşıldıktan sonra gerçekleştirilebilir. Çoğu romanlar, Beckett'in kısacık anlatılarıyla Proust'un binlerce sayfalık *A la recherche du temps perdu*'sü (1913-27; Geçmiş Zaman Peşinde) arasında bir yeredir.

Roman, tarihe en çok bağlılık olan edebiyat türüdür. Romanın önemli öğelerinden biride olay örgüsüdür. Olayların ve karakterlerin zaman içindeki gelişmesi, romanın yapısını ana eksenini oluşturur. Ama olay örgüsü romanın özeti değildir. Örneğin Tolstoy'un prestupleniye i nakazaniyesi (1866; Suç Ve Ceza, 1945) “İş güzar, genç bir adam bir cinayet işler ve yavaş yavaş pişmanlıklığa kapılarak sonunda iş güzar eyleminin cezasını çeker.” cümlesiyle özetlenebilir. Ama olay örgüsü, bu düpedüz doğruyu eğerek, bükerek, parçalayarak daha karmaşık ve daha zengin bir yapıya döndürür. Dram, bekleyiş, yoğunlaşma, çözülme yada aydınlanma gibi etkiler ve tesirler sağlar. Bu okurun dikkatini çekmenin, algısını keskinleştirmenin de en makpul yollarından biridir. Okurun ilgisi öncelikle romanda belli çatışmaların olacağı, kahraman(lar)ın belli engellerle yada seçeneklerle karşılaşacağı vaadiyle çekilir: bu çatışma yada engellerin aşınması, okurun asıl beklediği ve ertelediği hazını oluşturur. Bazı romanların olay örgütleri gevşektir; gerçek yaşamın dağınık, yönsüz, başı sonu belli olmayan gürültülü “gidişatını” andırır. Bu,, özellikle Alain-René-Lesage'in *Histoire de Gil Blas de Santillane* (1715-35; Gill Blas de Santillane'in Maceraları,1945) ve Henry Fielding'in *Tom Jones'u* (1749;Tom Jones, 1964) gibi pikaresk romanlar için geçerlidir. Bazı romanlardaysa, olaylar

katı bir yazgı kesinliğiyle gelişir; romanın başlangıç-gelişme- sonuç biçimindeki ana yapısı çok belirgindir. Balzac ve Stendhal'in romanları bu grupta ele alınabilir.

Büyük romanların unutulmaz karakterler yaratan romanlar olduğu söylenir: Balzac'ın Vautrin ve Rastignac'ı, Tolstovun Prens Andrey, Pierre Bezuhov ya da Ana Karenina'sı, Dostoyevski'nin Karamazovlar'ı Flaubert'in Matmazel Bovary'si buna örnek gösterilebilir. Ama karakter ögesi; roman için her zaman aynı önemi taşımaz, örneğin pikaresk romanda karakterlerin ruhsal yaşamından çok başlarına gelenler önemlidir. II. Dünya Savaşından (1914-1918) sonra gelişen Yeni Roman ya da anti roman akımı da bireyi, karakteri ve bireysel psikoloji tahtından indirmiştir. Karakterin ayrıntılı olarak incelenmesi, çözümlenmesi ve tarihsel varlığın tümünü içeren ya da temsil eden bir olgun olarak görülmesi, daha çok 19 yy. romanına özgüdür. Karakter ile tip arasında da bir ayırım yapılmak gerekir.

Romanının en büyük sorun yaratan ögesi, anlatım tekniğidir. 19. yüzyıla deyin romancı romana müdahale etmekten ihtiras etmez, belli bir olayı anlatırken kendi araya girer düşüncelerini açıklar, bu da romanın vermeyi amaçladığı gerçeklik duygusunu ya da yanılısamasını bozardı. Tolstoy'un Voyna i mir'i de(1865-69;Barış ve Savaş, 1988) ya da Franny and Zooey (1961) gibi romanları, çok daha iddiasız metinlerdir. Bir genelliği vermek yerine, belirli kişilerin yalnızca kendilerine özgür, ilkel yaşantılarında kalmayı yeğlemişlerdir. Fiziksel ve fiziki boyutları da buna uygundur.

Asıl sorun, uzunluk ya kısalık değil, romanın yapısının dağınık olup olup olmamasıdır. Savaş ve Barış, uzunluğuna ve kapsamının genişliğine karşın, sıkı örülmüş ve yoğun bir romandır. Dickens'ın David Copperfield'i (1850; David Copperfield, 1937) ise çok daha kısa olmakla birlikte kurgusu daha gevşek bir metindir

21. yüzyıl romanlarının önemli bir bölümü, örneğin Dostoyevski'nin romanları doğrudan doğruya, burcuvaizin aristokrasiye karşı mücadelesinde kullanılmak üzere yazılmış propaganda metinleri olarak okunabilir.

Büyük ya da özgün yapıtların bu anlamda aydınlatıcı bir işlev vardır; toplumsal, iktisadi ya da psikolojik yaşamın görünmeyen yönünü açığa çıkarırlar. Yaşamın yalnızca kendisiyle değil, anlamıyla da ilgililerdir. Başarılı romanlarda yüzeydeki öykü, daha derinde uyuyan ve kolaylıkla görünemeyen bir menşeden gelen ışıkla renklenmiş, aydınlanmış gibidir; her şeyin bir anlamı, bir başka anlamı var gibidir. Romanı bir sanat düzeyine yükselten öge, bütün öbür sanatların da paradoxudur; yapıt, ifadesi olduğu gerçekliğe dolaysızca çeviri edilemez. Don Kişot yalnızca Cervantesin romanının kahramanı değil, daha sonra "donkişotçuluk" olarak adlandırılacak bütün bir duygular ve davranışlar dünyasının simgesidir. Ama romanda asıl dönüşümü gerçekleştiren yazar Flaubert'dir. Flaubet'e gelene deyin romanda üslup bir sorun değildir; roman yazıtı saydamdır, anlattığı gerçekliği göstermekten başka önemi olmayan, kendi başına bir anlamı (manası)

ve içeriği (muhtefası) bulunmayan bir araçsal durumundadır. Oysa Fransız eleştirmen Rouland Barthes'ın belirttiği gibi Flaubert de roman yazısı bir "işçilik" haline gelir. Ama burada üslup, klasikçilikte olduğu gibi, romanın özüne dışsal kalan bir süreç değildir; romanın devraldığı, üstlendiği tarihle bağlantılıdır. Flaubert'in titiz, kırk yaran üslubu da ikinci imparatorluk Fransasın'da yaşanan toplumsal ilişkilerin bir iz düşümüdür; 1848 devriminin bastırılmasından sonra Louis Napolyonun saray darbesi insanların avcundan tarih yapma imkanını almıştır, toplumun yönetimi de görünüşte bir takım partilerin ya da çetelerin, ama aslında büyük sermayenin ve pazardaki kişiler üstü ve irade dışı ekonomik etkenlerin eline geçmiştir. Flaubert'in "işçilik" de bu tarihin ürünüdür; hem yazarın burjuvaziye ve tüketimci toplumunun aceleciliğine kabalığına duyduğu nefreti dile getirmekte, hem de bu toplum içinde gelişen sına ustalığının bir benzerini sanata uygulamaktadır. Artık emeksiz, çabasız bir sanat olmayacaktır. Ama bu emek da yalnızca süs değildir.

Eleştirmen René Girard, "romantik" üslupla "romanesk" ya da "romancı" söylem arasında bir ayrıntı yapar. Bu tarzın örnekleri arasında, Sir Walter Scot'ın tarihsel romanları, Rousseau'nun çoğu yapıtı ve Goethe'nin merdaniiftiharı denebilecek Die Leiden des jungen Werther (1774; Geveze Werther'in Acıları 1935) sayılabilir.

Kuşkusuz, roman üslupları konusunda başka sınıflandırmalarda yapılabilir. Victor Hugo'nun romantik, duygusal diline karşı Balzac ve Stendhal' in gerçekçi, kuru ve kuşkucu üslupları çıkarılabilir. Ya da Balzac ve Tolstoy'un bütünsel gerçekçiliği ile Zola ve Mauspassant'in tekyanlı ve abartılı doğalcılığı ve Flaubert'in estetikçiliği arasında bir ayrıntı yapılabilir. Ford Madox Ford'un romanları, izlenimciliğin en sitemli ürünlerindedir. Ama Henry James ve Virginia Woolf'un romanları Thomas Mann' ın ilk dönem yapıtları, Alain-Fournier'nin Le Grand Meaulnes'u (1913; Adsız Köşk, 1944) ve Faulker'in bazı romanları da nesnel gerçeği verme iddasından vazgeçerek herşeyi kişilerinin bakış açıları, algıları ve duyumları aracılığıyla aktardıkları ölçüde izlenimci sayılırlar. Romanda 20.yüzyılın bir başka yeniliği de, esas olarak Resim, Müzik ve tiyatroya özgü bir akım olan dışavurumcuğun etkisidir. Dışavurumculuk, toplumsal kimliklerin red edilmesi ve insan yaşamını belirleyen toplum karşıtı ya da uygarlık karşıtı güçlerin öne çıkartılmasıyla

belirlenir. Dışavurumcu romanlar da şiddet bezen; Kafka ve Beckett'in romanlarında olduğu gibi, donmuş bir şiddettir; bu yazarların romanları; şiddeti anlatmaktan çok kendileri de şiddete, vahşete mağruz kalmış gibidir. Buna karşılık aynı akım içinde değerlendirilebilecek olan Robert Musil'in ve Alfred Döblin'in romanların da vahşet bütün büyüleyiciliğiyle ve her türlü toplumsal kimliğini de silerek, çarpıtarak ön plana çıkar. Brecht'in Dreigroschenroman'ı (1934; Beş Paralı Roman, 1972) ve ABDli romancı John Dos Passos'un ilk dönem yapıtları da dışavurumculuğun yadırgatma, soğuklaştırma, karikatürleştirme ve şekilsizleştirme tekniklerini kullanmışlardır.

20. yüzyıl, romanda en cürretli deneylerin yapıldığı dönemdir. Özellikle 1930lardan sonra, yukarıda ki akımlardan hiçbirine sığmayan, yazma deneyini hatta romanın olanaksızlığını romanın asıl konusu haline getiren metinler, anlatılar yazılmaya başlamıştır. Yeni Roman akımına bağlı Nathalie Sarraute, Alain Robbe-Grillet, Michel Butor, Claude Simon ve Philippe Sollers gibi Fransız yazarların yapıtları, yazma eyleminin kendisini sorgulayan romanlardır. Bunlara, Arjantin'li yazar Julio Cortazar'ın yapıtları da eklenebilir.